РІВЕНЬ КОРИСТУВАННЯ ІНТЕРНЕТОМ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

LEVEL OF INTERNET USE IN SOUTHERN UKRAINE ON THE RESULTS OF A SOCIOLOGICAL RESEARCH

У статті висвітлено результати теоретичного аналізу публікацій українських науковців за останні десять років, у яких досліджуються проблеми функціонування інтернет-простору, здійснення інтернет-комунікації. Викладено результати емпіричного соціологічного дослідження Миколаївського центру соціологічних досліджень Чорноморського національного університету імені Петра Могили, проведеного у листопаді – грудні 2018 року у рамках наукового проєкту кафедри соціології «Ефективне функціонування та розвиток соціокультурного середовища в умовах децентралізації як запорука національної безпеки України» з метою вивчення рівня використання інтернету мешканцями міст Причорноморського регіону України (Миколаєва, Одеси, Херсону). Методи дослідження: опитування, вторинний аналіз первинної соціологічної інформації. Особистим формалізованим інтерв'ю охоплено 801 респондента. З'ясовано, що інтернетом вдома та на роботі більше користуються респонденти з м. Одеса та м. Миколаїв. Інтернетом на мобільних пристроях (ноутбук, планшет, смартфон) активно користуються майже однаковою мірою респонденти всіх трьох міст (Миколаєва, Одеси, Херсону), але більше чоловіки, ніж жінки. Респонденти-чоловіки також більш активні у користуванні інтернетом вдома. Респонденти-жінки активніше користуються інтернетом на роботі та в інших місцях (навчальні заклади, інтернет-кафе тощо). Звертаються до інтернету щодня або майже щодня (вдома, на роботі, в навчальних закладах, інтернет-кафе тощо) більше респонденти активного працездатного віку (вікові категорії 18–29, 30–39, 40–49 років), ніж віком 50–59 років, 60 років і старше. Для доступу до мережі активно (щодня або майже щодня) використовують мобільні пристрої (ноутбук, планшет, смартфон) більше респонденти віком 18–29 років, 30–39 років, ніж інших

вікових категорій (40–49, 50–59, 60 років і старше).

Ключові слова: інтернет, інтернет-простір, інтернет-комунікація, інформаційна безпека, мобільні пристрої, Південь України.

The article presents the results of a theoretical analysis of the publications of Ukrainian scholars over the past ten years, in which problems of functioning of the Internet space, implementation of Internet communication are investigated. The results of the empirical sociological research of the Mykolaiv Center for Sociological Research of Petro Mohyla's Black Sea National University conducted in November-December 2018 as part of the scientific project of the Department of Sociology "Effective functioning and development of the socio-cultural environment in the conditions of decentralization as a guarantee of national security of Ukraine" are presented in the order to study the level of use of the Internet by the inhabitants of cities of the Black Sea region of Ukraine (Mykolaiv, Odessa, Kherson). Research Methods: Survey, secondary analysis of primary sociological information. The questionnaire covered 801 respondents in a face-to-face interview. There are results. Respondents from Odessa and Mykolaiv use the Internet at home and at work. Respondents of all three cities (Mykolaiv, Odessa, Kherson) use the Internet on mobile devices (laptop, tablet, smartphone) almost equally; more men than women. Male respondents are also more active in using the Internet at home. Female respondents are more active in using the Internet at work and elsewhere (educational institutions, online cafes, etc.). More people of active working age (ages 18–29, 30–39, 40–49) are accessing the Internet daily or almost daily (at home, at work, at schools, online cafes, etc.) than at the age 50–59 years, 60 years and older. Respondents aged 18–29 years, 30–39 years more actively use mobile devices (laptop, tablet, smartphone) to access the Internet (daily or almost daily) than other age groups (40–49, 50–59, 60 and older).

Key words: Internet, Internet space, Internet communication, information security, mobile devices, South of Ukraine.

УДК [316.776.32:004.738.5]:303.4(477.7)(042.3)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.10.11>

Іванова І.Ф.

к.пед.н., доцент кафедри соціології
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Бондарець Б.Б.

викладач кафедри соціології
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Постановка проблеми. Актуальність наукової проблеми дослідження різноманітних аспектів функціонування інтернет-простору, здійснення інтернет-комунікації в сучасних українських реаліях є дуже великою. Вітчизняні науковці, які працюють в галузі соціології інтернету, розглядають сьогодні останній як «один із значимих факторів, що визначає розвиток соціальних структур, соціальних відносин та стосується відносин у багатьох сферах соціального життя <...>» (А.О. Петренко-Лисак) [14], як «новітнє середовище соціальної

взаємодії між окремими індивідами та соціальними групами <...>» (Я.В. Хміль) [18]. Інтернет став невід'ємною частиною життя мільйонів українців. Так, згідно з даними Держстату станом на 01 квітня 2019 р. абонентами інтернету були 23,6 млн українців [11].

У «Доктрині інформаційної безпеки України» (затверджена Указом Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017) серед загроз інформаційній безпеці країни названі деструктивні інформаційні впливи на суспільну свідомість через ЗМІ, зокрема і мережу «Інтернет» [5].

Але мова не йде про обмеження користування інтернет-ресурсами. Навпаки, пріоритетами державної політики в інформаційній сфері визначено забезпечення конституційного права громадян на інформацію, надання рівних можливостей доступу кожному громадянину до інформаційних ресурсів мережі «Інтернет» [5]. З цієї позиції актуальним є дослідження рівня залученості до користування інтернетом як в цілому населення України, так і окремих її регіонів. Південь України має такі особливості: географічне розташування, багатонаціональний склад населення, мовна ситуація (переважне користування російською мовою в особистій та професійній сфері) [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У ході теоретичного етапу дослідження здійснено аналіз публікацій вітчизняних науковців за останні десять років щодо проблеми функціонування інтернет-простору, здійснення інтернет-комунікації, яку розуміємо як комунікацію (обмін інформацією між різними суб'єктами комунікації за допомогою будь-якого документу та голосу) через мережу «Інтернет» за допомогою телекомунікаційних засобів.

Особливості політичної комунікації в інтернет-просторі досліджувала О.Б. Буданова [1], гендерні аспекти інтернет-комунікації – О.І. Горошко [2], комунікативний процес і мовну ситуацію в інтернеті – І.В. Девтеров [3], блог та e-mail як жанри інтернет-комунікації – О.Ю. Коваленко [10], інтернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу – М. Сидоров та Д. Табаков [15], особливості комунікації в інтернеті – В. Слободян [16]. Інтернет-комунікаціям, кіберкультурі та віртуальній реальності присвячений навчально-методичний посібник С.А. Літінського [12]. Є.В. Уханова розглядає мережеву комунікацію як фактор, який конструє соціальну віртуальну реальність [17].

Слід звернути увагу на публікації, в яких інтернет-комунікація розглядається через призму проблеми маніпулятивного потенціалу інтернету. Так, В.А. Качинська розглядає у теоретичному аспекті засоби інтернет-комунікації як інструмент маніпуляції свідомістю людини [9], а О.С. Петренко у своїй публікації демонструє результати використання певних програмних засобів для дослідження впливу інтернет-комунікації на суспільну свідомість в умовах українського інформаційного простору [13].

О.О. Золотар, науковий співробітник Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України, акцентує увагу на тому, що інформаційна безпека людини базується не лише на її захищеності від інформаційних загроз, але й передбачає можливість людини як біологічного організму і соціальної істоти функціо-

нувати, розвиватись і досягати бажаних для себе результатів в інформаційному суспільстві [7]. Серед суб'єктів інформаційної безпеки він виокремлює групи ризику за декількома класифікуючими ознаками, включаючи вік українців (діти, підлітки, молодь, люди похилого віку) та територію проживання («населення окремих регіонів країни <...>, що володіє специфічними соціокультурними особливостями») [7].

Про необхідність врахування регіональних особливостей під час вирішення завдань інформаційної безпеки йде мова у статті докт. політичних наук, проф. М.А. Дмитренко [4].

Також слід звернути увагу на статистичну збірку Державної служби статистики України «Доступ домогосподарств України до інтернету», підготовлену за даними вибіркового опитування домогосподарств, проведеного у січні 2018 року, де відображена статистика за регіонами, зокрема і за Причорноморським економічним регіоном (Миколаївська, Одеська, Херсонська області) [6].

Постановка завдання. Кафедра соціології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, працюючи над виконанням наукового проекту «Ефективне функціонування та розвиток соціокультурного середовища в умовах децентралізації як запорука національної безпеки України», одним із завдань емпіричного етапу соціологічного дослідження визначила виявлення рівня користування інтернетом мешканцями міст Півдня України (Миколаєва, Одеси, Херсону). Для його реалізації було заплановано таке: 1) проаналізувати рівень користування інтернетом в домашніх умовах, на роботі та в інших місцях (навчальні заклади, інтернет-кафе тощо); 2) проаналізувати рівень використання сучасних мобільних пристроїв (ноутбук, планшет, смартфон) для отримання доступу до інтернету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведено опитування мешканців міст Півдня України (Миколаєва, Одеси, Херсону), здійснено вторинний аналіз даних досліджень соціологічних центрів України щодо використання інтернету мешканцями різних регіонів країни.

Омнібусне опитування населення причорноморських міст Півдня України проводилось у формі особистого формалізованого інтерв'ю за багатоступеневою вибіркою, а саме: районованою (відбір районів кожного міста), імовірнісною (відбір вулиць, проспектів, номерів будинків, квартир у кожному районі кожного міста), квотною (відбір одиниць спостереження за статтю і віком респондентів у кожному місті). Усього опитано 801 особу, у тому числі 218 (27,26%) осіб з м. Миколаєва, 425 (52,96%) осіб з м. Одеса, 158 (19,78%) осіб з м. Херсону. У опитувальному листі були

представлені питання щодо рівня користування інтернетом.

Одномірний аналіз первинної соціологічної інформації показав, що незалежно від умов користування інтернетом (вдома, на роботі, в інших місцях) респонденти проводять в мережі значну частину свого часу, достатньо активно для цього використовують мобільні пристрої (ноутбук, планшет, смартфон).

Що стосується користування інтернетом вдома та на роботі варіант відповіді «щодня або майже щодня» набрав відповідно 69% і 51,7%. Цей варіант відповіді набрав більше п'ятдесяти відсотків (67,4%) і на питання щодо користування інтернетом за допомогою мобільних пристроїв та менше п'ятдесяти відсотків стосовно отримання доступу до мережі «Інтернет» в інших місцях (навчальні заклади, інтернет-кафе тощо) (табл. 1).

За результатами двомірного аналізу отриманої інформації в розрізі міст, мешканці яких опитувалися, з'ясовано такі факти:

- інтернетом вдома більш активно користуються респонденти з Одеси та Миколаєва (варіант відповіді «щодня або майже щодня» обрали відповідно 74,7% та 72,8% респондентів);

- інтернетом вдома ніколи не користуються здебільшого респонденти з Херсону (цей варіант відповіді набрав у них 10,8%, у респондентів з Одеси – 9,7%, з Миколаєва – 8,5%);

- інтернетом на роботі більш активно користуються респонденти з Одеси та Миколаєва (варіант відповіді «щодня або майже щодня» набрав відповідно 59,9% та 48,4%);

- інтернетом на роботі ніколи не користуються здебільшого респонденти з Херсону (цей варіант відповіді набрав у них 31,8%, у респондентів з Миколаєва – 20,2%, з Одеси – 17,9%);

- інші місця доступу до інтернету (інтернет-кафе) найменш популярні у респондентів з Херсону (варіант відповіді «ніколи не користуюся» отримав у них 44,6%, у миколаївців – 25,8%, у мешканців Одеси – 24,1%). Слід зауважити, що за результатами соціологічного дослідження, проведеного компанією «GfK» у 2017 р., було з'ясовано, що інтернет-кафе найрідше відвідують мешканці Херсонської області, у тому числі м. Херсон (0,5%);

- інтернетом на мобільних пристроях активно користуються майже в однаково респонденти всіх трьох міст (варіант відповіді «щодня або майже щодня» набрав у респондентів з Одеси 68,1%, з Миколаєва – 67,1%, з Херсону – 66,2%).

Первинна соціологічна інформація була проаналізована за статтю респондентів. Значної відмінності у відповідях чоловіків і жінок не було виявлено, але на деякі особливості слід звернути увагу (табл. 2).

Респонденти-чоловіки більш активні у користуванні інтернетом вдома: варіанти відповіді «щодня або майже щодня», «2–3 рази на тиждень» в кількісному значенні складають у них відповідно 69,9% і 9,1%, у жінок – 68,4% і 4,9%; варіант ж відповіді «не часто» у чоловіків набрав 5,7%, у жінок – 9,4%. Також за сукупністю кількісних значень відповідей щодо частоти користування інтернетом на мобільних пристроях чоловіки проявляють більшу активність («щодня або майже щодня»: чоловіки – 66,8%, жінки – 67,9%; «2–3 рази на тиждень»: чоловіки – 6,5%, жінки – 4,5%; «один раз на тиждень»: чоловіки – 0,9%, жінки – 0,4%) (табл. 2).

Респонденти-жінки більш інтенсивно, ніж респонденти-чоловіки, користуються інтернетом на роботі, про що свідчить частота обрання ними варіанту відповіді «щодня або майже щодня» – 53,2% (у чоловіків – 49,7%). Також вони дещо активніше користуються інтернетом в інших місцях (навчальні заклади, інтернет-кафе тощо), адже варіант відповіді

Таблиця 1

Періодичність користування інтернетом (одномірний аналіз, %)

Скажіть, будь ласка, як часто Ви користуєтесь	щодня або майже щодня	2–3 рази на тиждень	1 раз на тиждень	2–3 рази на місяць	не часто	ніколи	не маю доступу до інтернету
домашнім інтернетом або взагалі інтернетом вдома	69	6,7	1,0	0,9	7,7	9,6	5,0
інтернетом на роботі	51,7	6,4	2,1	0,9	6,0	21,2	11,7
інтернетом в інших місцях (навчальний заклад, інтернет-кафе тощо)	38,3	4,7	2,1	1,6	10,2	28,6	14,4
інтернетом на Ваших мобільних пристроях (ноутбук, планшет, смартфон)	67,4	5,4	0,6	0,4	5,5	12,6	8,1

Таблиця 2

Періодичність користування інтернетом (двомірний аналіз за статтю респондентів, %)

Скажіть, будь ласка, як часто Ви користуєтесь	щодня або майже щодня		2–3 рази на тиждень		1 раз на тиждень		2–3 рази на місяць		не часто		ніколи		не маю доступу до інтернету	
	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж
інтернетом вдома	69,9	68,4	9,1	4,9	0,9	1,1	1,1	0,7	5,7	9,4	9,4	9,8	4,0	5,8
інтернетом на роботі	49,7	53,2	6,8	6,0	1,7	2,4	1,7	0,2	5,1	6,7	22,4	20,3	12,5	11,1
інтернетом в інших місцях (навчальні заклади, інтернет-кафе)	37,5	39,0	6,2	3,6	2,6	1,8	2,0	1,3	9,9	10,5	28,7	28,5	13,1	15,4
інтернетом на Ваших мобільних пристроях (ноутбук, планшет, смартфон)	66,8	67,9	6,5	4,5	0,9	0,4	0,6	0,2	4,3	6,5	13,4	12,0	7,7	8,5

«щодня або майже щодня» набрав у них 39,0% проти 37,5% у чоловіків (табл. 2).

Результати двомірного аналізу отриманої соціологічної інформації за віковою належністю респондентів – мешканців міст Південного регіону України (Миколаєва, Одеси, Херсону) щодо рівня користування Інтернетом виявилися очікуваними, а саме:

– домашнім інтернетом користуються найбільш активно респонденти віком 18–29 років, 30–39 років, 40–49 років (варіант відповіді «щодня або майже щодня» набрав у них відповідно 91,9%, 88,3% і 76,4%), найменш активно – віком 50–59 років, 60 років і старше (варіант відповіді «щодня або майже щодня» набрав у них відповідно 59,9% і 33,7%). Варіант відповіді «не маю доступу до інтернету» (домашнього) у респондентів віком 50–59 років набрав 3,6%, 60 років і старше – 15,0%;

– інтернетом на роботі користуються найбільш активно також респонденти віком 18–29 років, 30–39 років, 40–49 років (варіант відповіді «щодня або майже щодня» набрав у них відповідно 79,8%, 70,8% і 59,9%), найменш активно – віком 50–59 років, 60 років і старше (варіант відповіді «щодня або майже щодня» набрав у них відповідно 42,3% і 15,0%). Варіант відповіді «не маю доступу до Інтернету на роботі» у респондентів віком 50–59 років набрав 15,3%, 60 років і старше – 23,5%;

– інтернетом в інших місцях (навчальних закладах, інтернет-кафе тощо) користуються найбільш активно респонденти тих самих вікових категорій (18–29, 30–39, 40–49 років), але кількісні показники вибору варіанту відповіді «щодня або майже щодня» у них нижчі, ніж стосовно користування інтернетом вдома й на роботі (71,8%, 58,5% і 36,3%).

– інтернетом на мобільних пристроях користуються надзвичайно активно респонденти віком 18–29 років, 30–39 років (варіант

відповіді «щодня або майже щодня» – 93,3% і 91,2%). У респондентів 60 років і старше 23,5% набрав варіант «не маю доступу до Інтернету на мобільних пристроях».

Висновки з проведеного дослідження.

За результатами емпіричного соціологічного дослідження ми дійшли певних висновків.

1. Мешканці міст Причорноморського регіону України (Миколаєва, Одеси, Херсону) достатньо активно користуються інтернетом, звертаючись до нього переважно щодня або майже щодня вдома, на роботі, в навчальних закладах, інтернет-кафе тощо. Здебільшого мережею користуються респонденти активного працездатного віку (вікові категорії 18–29, 30–39, 40–49 років).

2. Інтернетом вдома та на роботі більш активно користуються респонденти з Одеси та Миколаєва.

3. У користуванні інтернетом вдома більш активні (звертаються до нього щодня або майже щодня) респонденти чоловічої статі.

4. Респонденти-жінки активніше користуються інтернетом (звертаються до нього щодня або майже щодня) на роботі та в інших місцях (навчальні заклади, інтернет-кафе тощо).

5. Інтернетом на мобільних пристроях (ноутбук, планшет, смартфон) активно (щодня або майже щодня) користуються майже однаково респонденти всіх трьох міст (Миколаєва, Одеси, Херсону), але більшою мірою ним користуються чоловіки, ніж жінки.

6. Для доступу до інтернету активно (щодня або майже щодня) використовують мобільні пристрої (ноутбук, планшет, смартфон) значно більше респонденти віком 18–29 років, 30–39 років, ніж інших вікових категорій (40–49, 50–59, 60 років і старше).

7. Варіанти відповіді «ніколи», «не маю доступу до інтернету» частіше інших вікових

категорій обирали респонденти віком 60 років і старше, що пояснюється як відсутністю коштів для придбання технічних засобів, так і складністю їх опанування.

Надалі планується більш детально дослідити уподобання мешканців Півдня України (за відсутністю фінансування – м. Миколаєва) щодо користування ресурсами мережі «Інтернет».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буданова О.Б. Політична комунікація в інтернет-просторі: український контекст : автореферат дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.01. Харків, 2015. 20 с.
2. Горошко О.І. Гендерні аспекти інтернет-комунікацій : автореф. дис. ... докт. соціол. наук : 22.00.04. Харків, 2010. 33 с.
3. Девтеров І.В. Комунікативний процес і мовна ситуація в інтернеті. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11469.html>.
4. Дмитренко М.А. Проблемні питання інформаційної безпеки України. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3318.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25.02.17 р. № 47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>.
6. Доступ домогосподарств України до інтернету у 2017 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : статистичний збірник. Київ, 2018. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_ddudi_2017.pdf.
7. Золотар О.О. Особливості інформаційної безпеки людей похилого віку. URL: <http://aphd.ua/publication-368/>.
8. Іванова І.Ф. Мовне середовище Півдня України. Габітус. Науковий журнал. 2019. Вип. 9. С. 37–42.
9. Качинська К.А. Засоби інтернет-комунікації як важливий інструмент масової маніпуляції свідомістю. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/10_2.pdf.
10. Коваленко О.Ю. Блог та e-mail як жанр інтернет-комунікації. Лінгвістичні особливості реалізації комунікативних стратегій. URL: <https://epository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14872/1/Коваленко%20статья%202.pdf>.
11. Количество интернет-пользователей в Украине продолжает расти. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/kolichestvo-internet-polzovateley-ukraine-1558443228.html>.
12. Літінський С.А. Інтернет-комунікації, кіберкультура та віртуальна реальність : навч.-метод. посібник для студ. соціолог. фак-ту. Харків : ХНУ ім. В.К. Каразіна, 2011. 52 с.
13. Петренко О.С. Інтернет-комунікація як чинник трансформації суспільної свідомості в умовах гібридної війни в Україні. URL: <http://dSPACE.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1841/1/Petrenko.pdf>.
14. Петренко-Лисак А.О. Методологічне обґрунтування навчальної дисципліни «Соціологія інтернет-комунікацій» в процесі підготовки студентів-соціологів. URL: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/eloadopen/actprob17_89.pdf.
15. Сидоров М., Табаков Д. Інтернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59836/12-Sydorov.pdf?sequence=1>.
16. Слободян В. Особливості комунікацій в інтернеті. Наукові записки. Серія «Культурологія». 2013. Вип. 12. С. 259.
17. Уханов Є.В. Мережеві комунікації та соціальне самовизначення індивіда : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03. Харків, 2010. 18 с.
18. Хміль Я.В. Поняття «інтернет-залежність» у соціогуманітарних науках та специфіка його дослідження в соціології. Вісник Львівського університету. Серія «Соціологічна». 2012. Вип. 6. С. 303–310.